

BẢN TIN TỔ CHỨC HƯỚNG TỚI MINH BẠCH

BẢN TIN MINH BẠCH VÀ LIÊM CHÍNH

TẠI SAO CHỐNG THAM NHŨNG LIÊN QUAN ĐẾN DOANH NGHIỆP LẠI CÓ Ý NGHĨA QUAN TRỌNG!

Khi Việt Nam đang đẩy nhanh hội nhập vào nền kinh tế toàn cầu và khu vực, đặc biệt thông qua các hiệp định thương mại tự do mới như Hiệp định thương mại tự do Việt Nam – EU (EVFTA), việc giải quyết các rủi ro tham nhũng trong đó doanh nghiệp là nạn nhân hay tác nhân, ngày càng trở nên cấp thiết. Dù đã có những cải thiện ở một số lĩnh vực, tham nhũng vẫn là một rủi ro nghiêm trọng đối với các công ty và nhà đầu tư, đặc biệt liên quan đến thủ tục hải quan, đấu thầu công và thủ tục hành chính; tham nhũng làm xói mòn tinh thần kinh doanh, cản trở cạnh tranh công bằng và làm suy yếu sự ổn định, nhân tố thiết yếu cho một nền kinh tế thành công và mang lại lợi ích cho tất cả mọi người. Các doanh nghiệp có vai trò quan trọng trong việc hỗ trợ những chuyển biến tích cực về kinh doanh liêm chính, minh bạch và trách nhiệm giải trình trong tất cả các lĩnh vực đời sống. Các công ty cũng đang chịu áp lực ngày càng tăng trong việc đáp ứng các tiêu chuẩn quốc tế nghiêm ngặt, đặc biệt là về tính minh bạch và trách nhiệm giải trình.

Tham nhũng không chỉ ảnh hưởng đến khu vực công...

Đảng, Nhà nước và Chính phủ Việt Nam cũng như các tổ chức quốc tế và doanh nghiệp đều thống nhất coi tham nhũng là một vấn đề nghiêm trọng. Đây là nguy cơ mang tính hệ thống và đe dọa sự phát triển của đất nước cũng như sự ổn định chính trị - xã hội. Chỉ số Nhận thức Tham nhũng (CPI) năm 2016 một lần nữa cho thấy rằng Việt Nam (đứng thứ 113/176 trên bảng xếp hạng toàn cầu, với số điểm 33/100) nằm trong nhóm các quốc gia có tình hình tham nhũng nghiêm trọng.

Tuy nhiên, mặc dù các nghiên cứu đã chỉ ra rằng tham nhũng được coi là đặc biệt phổ biến trong quản lý đất đai, dịch vụ y tế và phân bổ ngân sách nhà nước, cần lưu ý tham nhũng không chỉ ảnh hưởng đến khu vực công. Trên thực tế, tham nhũng cũng lan rộng trong khu vực tư nhân với đặc trưng: các doanh nghiệp là nạn nhân và cũng chính là tác nhân gây ra tham nhũng.

Một mặt, tham nhũng vẫn là rủi ro nghiêm trọng đối với các công ty và nhà đầu tư, đặc biệt liên quan đến thủ tục hải quan, đấu thầu công và kiểm tra hành chính. Theo công bố Chỉ số cạnh tranh cấp tỉnh năm 2016 của VCCI, trong số các doanh nghiệp đầu tư trực tiếp nước ngoài được phỏng vấn, 50% thừa nhận đã trả các khoản “phí không chính thức” khi thực hiện thủ tục hải quan và 45% đưa hối lộ trong quá trình kiểm tra hành chính.

(Giám đốc điều hành Tổ chức Hướng tới Minh bạch Nguyễn Thị Kiều Viễn trả lời phỏng vấn của VTV vào tháng 4 năm 2017 về tầm quan trọng của việc kinh doanh liêm chính)

Bên cạnh đó, hình ảnh tiêu cực của các doanh nghiệp cũng ngày càng tăng. Phân tích GCB¹ năm 2017 của Tổ chức Hướng tới Minh bạch chỉ ra rằng 38% người dân Việt Nam được khảo sát cho rằng lãnh đạo doanh nghiệp là một trong ba nhóm có mức độ tham nhũng cao nhất (hai nhóm còn lại là cán bộ thuế và công an).

... Các doanh nghiệp được hưởng lợi từ khuôn khổ pháp lý được cải thiện

Những nỗ lực đáng kể đã được thực hiện trong 10 năm qua ở cấp chính sách và quy định pháp lý để đối phó với vấn đề này, với việc ban hành Luật Phòng, Chống Tham

¹ Phong vũ biểu tham nhũng toàn cầu (GCB), khảo sát được thực hiện bởi Tổ chức Minh bạch Quốc tế từ năm 2013 tại hơn 153 quốc gia trên toàn thế giới, thu thập dữ liệu về quan điểm và trải nghiệm của người dân liên quan đến tham nhũng, quan điểm về các nỗ lực chống tham nhũng của chính phủ, cũng như hiệu quả của các biện pháp phòng chống tham nhũng. Tình hình tham nhũng tại Việt Nam cũng được đưa vào các báo cáo khảo sát GCB năm 2010, 2013 và 2017.

những năm 2005, tiếp đó là “Chiến lược quốc gia phòng chống tham nhũng đến năm 2020” ban hành năm 2009. Việt Nam cũng đã ký kết một số hiệp định thương mại tự do quan trọng (FTA), trong đó có EVFTA. Đồng thời, Việt Nam cũng đang thực hiện các cam kết khu vực hướng tới Cộng đồng Kinh tế ASEAN (AEC) bao gồm các điều khoản quan trọng để tăng cường môi trường pháp lý.

Những cam kết gần đây của Chính phủ đã mang lại một số cải tiến trong pháp luật phòng chống tham nhũng cũng như trong môi trường kinh doanh và đầu tư: ban hành Luật Doanh nghiệp và Luật Đầu tư mới; sửa đổi Bộ luật hình sự để hình sự hóa hành vi tham nhũng trong khu vực tư nhân² và thông qua Luật tiếp cận thông tin.

Việt Nam cũng đã tiến hành rà soát **10 năm thực hiện Luật phòng chống tham nhũng** để chuẩn bị cho việc sửa đổi toàn diện, mở rộng phạm vi điều chỉnh từ quan hệ tham nhũng chính phủ và doanh nghiệp sang cả tham nhũng trong khu vực tư nhân. **Luật phòng chống tham nhũng sửa đổi** dự kiến sẽ được thông qua vào tháng 5/tháng 6 năm 2018.

Chính phủ ngày càng công nhận vai trò quan trọng của các doanh nghiệp trong nỗ lực chống tham nhũng và khuyến khích các công ty áp dụng biện pháp kiểm soát nội bộ cũng như phối hợp với cộng đồng doanh nghiệp và các cơ quan nhà nước để thúc đẩy hiệu quả của các biện pháp chống tham nhũng. Đặc biệt, Điều 87 của Luật phòng chống tham nhũng và Chương IV Nghị định số 47/2007/NĐ-CP quy định một số trách nhiệm của các doanh nghiệp, hiệp hội doanh nghiệp và nghề nghiệp, dưới hình thức khuyến khích và khuyến nghị xây dựng văn hóa kinh doanh công bằng, không tham nhũng.

Nghị quyết 19 ban hành tháng 2 năm 2017 (Nghị quyết 19-2017/NQ-CP) đưa ra kế hoạch hành động cải thiện môi trường kinh doanh. Theo đó, các DNNN từ giờ sẽ có nghĩa vụ công bố công khai cơ cấu sở hữu doanh nghiệp, quản trị và báo cáo tài chính. Ngoài ra, **Nghị định 20 về chuyển giá/chuyển lợi nhuận ban hành tháng 2 năm 2017** (Nghị định 20/2017/NĐ-CP) yêu cầu các công ty mẹ có doanh thu hợp nhất toàn cầu trong năm tài chính từ 18 nghìn tỷ đồng trở lên, có trách nhiệm lập Báo cáo lợi nhuận liên quốc gia cho cơ quan thuế.

Mặc dù khuôn khổ pháp lý đã có nhiều cải thiện nhưng kết quả thực thi trên thực tế vẫn chưa cho thấy hiệu quả thỏa đáng. Cụ thể, đánh giá của các tổ chức quốc tế (Ngân hàng Thế giới), cũng như Đảng và Nhà nước (Đại hội Đảng lần thứ 11) cho thấy Việt Nam vẫn chưa thực hiện tốt các khuôn khổ pháp lý về phòng chống tham nhũng.

Tác động tiêu cực của tham nhũng đối với tăng trưởng kinh doanh...

Mặc dù tham nhũng có thể mang lại lợi ích ngắn hạn cho một số doanh nghiệp, bằng chứng thực tế đã cho thấy về lâu dài, điều này sẽ làm suy yếu năng lực nội tại, khiến doanh nghiệp không thể đạt được lợi thế cạnh tranh và

phát triển bền vững. Theo Báo cáo “Chi phí tham nhũng ở Việt Nam từ góc nhìn vĩ mô, cấp tỉnh và các doanh nghiệp” năm 2014 của VCCI và DEPOCEN³, tham nhũng có tác động tiêu cực đến tăng trưởng kinh tế.

CÁC DOANH NGHIỆP TIN RẮNG THỰC HÀNH KINH DOANH LÃNH MẠNH VÀ LIÊM CHÍNH GIÚP XÂY DỰNG VÀ BẢO VỆ DANH TIẾNG CŨNG NHƯ UY TIN CỦA DOANH NGHIỆP, CẢI THIỆN TINH THẦN SÁNG KIẾN, ĐỔI MỚI SÁNG TẠO VÀ NĂNG SUẤT TRONG NHÂN VIÊN VÀ MỞ ĐƯỜNG CHO DOANH NGHIỆP ĐẾN VỚI THỊ TRƯỜNG QUỐC TẾ

Nghiên cứu về rủi ro tham nhũng cho các nhà đầu tư

Trên thực tế có mối liên hệ giữa công bố thông tin, minh bạch và giảm tham nhũng, giúp cho doanh nghiệp cắt giảm chi phí giao dịch, đầu tư thông minh và có trọng tâm hơn, giảm rủi ro pháp lý và uy tín, tiếp cận thủ tục hành chính minh bạch và có thể dự đoán được cũng như cạnh tranh công bằng hơn.

Các nghiên cứu gần đây được thực hiện bởi Tổ chức Hướng tới Minh bạch và những nghiên cứu khác đã làm sáng tỏ một số vấn đề về tham nhũng và phòng chống tham nhũng trong lĩnh vực kinh doanh của Việt Nam.

Nghiên cứu mới về rủi ro tham nhũng cho các nhà đầu tư⁴ đã được giới thiệu trong tháng 2 năm 2017, đo lường những lợi ích thiết thực mà các biện pháp chống tham nhũng chủ động có thể mang lại cho 35 doanh nghiệp tại Việt Nam. Kết quả cho thấy:

- 24 trong số 35 doanh nghiệp có chính sách cấm các khoản “phí không chính thức”.
- 22 doanh nghiệp thực hiện đánh giá rủi ro tham nhũng hàng năm;
- 22 doanh nghiệp có chính sách phòng chống xung đột lợi ích;
- 19 doanh nghiệp có chính sách về quà tặng, du lịch, khách sạn và chiêu đãi.
- 27 doanh nghiệp đã tổ chức tập huấn về áp dụng các biện pháp chống tham nhũng cho lãnh đạo, cán bộ quản lý và nhân viên của mình.
- 31 doanh nghiệp tiến hành đánh giá nội bộ định kỳ và 22 doanh nghiệp tiến hành đánh giá thường xuyên về chính sách phòng chống tham nhũng.

Tuy nhiên, kết quả phỏng vấn cũng cho thấy mặc dù có khả năng xin giấy phép và thực hiện thủ tục hải quan, nhiều doanh nghiệp vẫn sử dụng các dịch vụ do bên thứ ba cung cấp để giảm thiểu rủi ro pháp lý liên quan đến các

² Bộ luật hình sự năm 2015 mở rộng các chế tài hình sự liên quan đến hành vi hối lộ cho khu vực tư nhân.

³ VCCI, Depocen, T&C Consulting, “Chi phí tham nhũng ở Việt Nam từ góc nhìn vĩ mô, cấp tỉnh và các doanh nghiệp”, Báo cáo chính sửa (2014).

⁴ Báo cáo này là một phần của dự án có tên “Thúc đẩy ứng dụng các tiêu chuẩn quốc tế về liêm chính trong kinh doanh để cải thiện môi trường kinh doanh ở Việt Nam và tăng cường hội nhập quốc tế”, được thực hiện bởi Trung tâm Nghiên cứu Quản trị Xã hội (CENSOGOR) phối hợp với Viện Nghiên cứu Kinh tế và Chính sách Việt Nam (VEPR), với sự hỗ trợ của Quỹ Thịnh vượng của Vương quốc Anh do Đại sứ quán Anh tại Hà Nội quản lý.

chi phí “không chính thức”.

Một nghiên cứu năm 2016 về kinh nghiệm của 21 công ty có vốn đầu tư nước ngoài thực hiện hành vi kinh doanh không phù hợp ở Việt Nam⁵ đã đánh giá kinh nghiệm và chiến lược giảm nhẹ của một số công ty giấu tên có vốn đầu tư nước ngoài tại Việt Nam liên quan đến các hoạt động kinh doanh có nguy cơ cao (đấu thầu trong khu vực tư nhân, hoạt động được chính phủ ủy quyền thường xuyên, quà tặng và chiêu đãi liên quan đến các quan chức chính phủ). Kết quả nêu bật những thách thức khác nhau đối với các công ty có vốn đầu tư nước ngoài trong nước phát sinh từ các hoạt động kinh doanh có rủi ro cao. Đặc biệt, việc trao và nhận quà tặng cá nhân và/hoặc những lợi thế khác giữa các doanh nghiệp tư nhân hay giữa doanh nghiệp tư nhân với nhà nước được xem là một thực tế hiển nhiên của đời sống kinh doanh và phần lớn cho rằng không thể thay đổi được tình trạng này. Việc gợi ý hay yêu cầu quà tặng hay tiền mặt của các quan chức chính phủ cũng được phản ánh là phổ biến.

- 24% các công ty tham gia khảo sát cho biết nhân viên quản lý và/hoặc mua sắm của họ có người thân giữ chức vụ giám đốc hoặc cổ đông trong công ty cung cấp dịch vụ.
- 62% công ty cho biết họ được các quan chức chính phủ yêu cầu nộp khoản “phí không chính thức” để thực hiện các dịch vụ hành chính thường xuyên trong 12 tháng qua; 48% cho biết họ được gợi ý một về việc sử dụng trung gian bên ngoài cơ quan nhà nước khi thanh toán dịch vụ công (hầu hết các công ty nhận xét rằng nếu không thanh toán qua bên này sẽ dẫn đến chậm trễ trong việc cung cấp dịch vụ, dù không phải là từ chối).
- 62% doanh nghiệp nói rằng đòi hỏi về quà tặng và/hoặc chiêu đãi là một lĩnh vực đáng lưu tâm còn 10% cho biết đã bị từ chối dịch vụ công do không đáp ứng yêu cầu về quà tặng và/hoặc chiêu đãi của một quan chức chính phủ; 52% cho biết họ nhận được yêu cầu về quà tặng ít nhất một lần mỗi quý.

(Đối thoại về những thách thức mà các công ty Việt Nam phải đối mặt trong việc thực hiện kinh

doanh liêm chính)

Báo cáo Minh bạch trong Công bố thông tin của Doanh nghiệp (TRAC) năm 2016 của Tổ chức Hướng tới Minh bạch đánh giá 30 công ty lớn nhất Việt Nam (10 công ty niêm yết, 10 công ty đầu tư trực tiếp nước ngoài và 10 công ty nhà nước) trong vấn đề này. Áp dụng phương pháp luận của Tổ chức Minh bạch Thế giới để đánh giá hoạt động công bố thông tin của doanh nghiệp phù hợp với bối cảnh Việt Nam, báo cáo đã đánh giá thực tiễn thực hiện tại các công ty, với mục đích thúc đẩy thông lệ tốt nhất phù hợp với tiêu chuẩn quốc tế và hỗ trợ các công ty chuyển tải thông điệp rõ ràng hơn về cam kết chống tham nhũng và minh bạch tới các bên liên quan. Một số phát hiện chính của báo cáo cho thấy:

- Phần lớn các công ty được đánh giá trong báo cáo chưa thể hiện cam kết chống tham nhũng ở cấp lãnh đạo cũng như không công bố các biện pháp giám sát phòng chống tham nhũng
- Tuy nhiên, 4 công ty cho thấy cam kết cấp cao rõ ràng trong lĩnh vực này
- Vinamilk và FPT đạt 100% điểm do việc công bố đầy đủ danh sách chủ sở hữu, quốc gia đăng ký và hoạt động của các công ty con và công ty liên doanh.

Mặc dù điều này cho thấy vẫn còn rất nhiều việc phải làm để cải thiện công tác công bố thông tin, đây cũng là một tín hiệu cho thấy một số công ty đang tích cực áp dụng các tiêu chuẩn và thông lệ quốc tế.

Quá trình thay đổi đang diễn ra...

Chính phủ và cộng đồng doanh nghiệp Việt Nam không chỉ cần cải cách để đáp ứng các yêu cầu của hội nhập kinh tế khu vực và toàn cầu mà còn phải chứng minh sự tuân thủ đối với các cam kết và quy định phòng chống tham nhũng và hối lộ quốc tế, bao gồm Công ước Liên Hợp Quốc về Chống tham nhũng (UNCAC), Đạo luật Chống hối lộ của Vương quốc Anh và Luật Chống hối lộ quan chức nước ngoài của Hoa Kỳ (FCPA). Chính phủ Việt Nam cũng đã chính thức ban hành Nghị định số 20/2017/NĐ-CP ngày 24/02/2017 (“Nghị định 20”) quy định về quản lý thuế đối với doanh nghiệp có giao dịch liên kết.

(Hội thảo Hành động tập thể trong việc thúc đẩy xây dựng môi trường kinh doanh liêm chính, Hà Nội tháng 4/2017)

⁵ Nghiên cứu được thực hiện bởi Nhóm Công tác về Quản trị và Liêm chính thuộc Diễn đàn Doanh nghiệp Việt Nam (“GIWG”), với sự hỗ trợ của Hãng luật Duane Morris & Selvam (“DMS”) cùng với Trung tâm Phát triển Nghiên cứu Xã hội (“CENSOGOR”).

Phương pháp tiếp cận hành động tập thể - nhân tố thiết yếu để khắc phục những thách thức chung - đang được áp dụng và góp phần cải thiện môi trường kinh doanh tổng thể. Phương pháp này bao gồm Đề án 12 của VCCI, Nhóm công tác Quản trị và Liêm chính của Diễn đàn Doanh nghiệp Việt Nam và sáng kiến của Khu Công nghệ cao Sài Gòn khuyến khích việc áp dụng tiêu chuẩn liêm chính trong các khu công nghệ. Nhóm công tác Quản trị và Liêm chính của Diễn đàn Doanh nghiệp Việt Nam đặt mục tiêu mang lại các hoạt động quản trị và minh bạch tốt nhất cho Việt Nam nhằm nâng cao niềm tin của doanh nghiệp vào phát triển bền vững của Việt Nam thông qua việc xây dựng các bản đề xuất và nêu quan điểm về những vấn đề tham nhũng/hối lộ cấp thiết nhất mà các doanh nghiệp Việt Nam phải đối mặt. Đề án 12 của VCCI liên quan đến các cơ quan như Thanh tra Chính phủ và Ban Nội chính Trung ương. Trong giai đoạn 2015-2019, Đề án 12 đặt ra mục tiêu hỗ trợ các công ty trong nước và nước ngoài hoạt động tại Việt Nam cùng hợp tác thực hiện liêm chính trong kinh doanh hướng tới tạo lập môi trường kinh doanh minh bạch.

Về phần Khu Công nghệ cao Sài Gòn (SHTP), Ban quản lý, với sự hỗ trợ của CENSOGOR và Tổ chức Hướng tới Minh bạch đã phối hợp trong giai đoạn 2014-2016 trong khuôn khổ dự án hành động tập thể để giúp các công ty trong SHTP cùng chủ động quản lý rủi ro nhằm thúc đẩy kinh doanh liêm chính và bảo vệ doanh nghiệp của mình.

Hơn nữa, các khuôn khổ quốc tế về trách nhiệm doanh nghiệp ngày càng khuyến khích doanh nghiệp áp dụng các tiêu chuẩn minh bạch, dù ở phạm vi G-20, OECD hay EU, kêu gọi các công ty hàng đầu tăng cường các quy định nội bộ và hệ thống quản trị doanh nghiệp để đáp ứng các yêu cầu của pháp luật hối lộ chống hối lộ quan chức nước ngoài cũng như các nguyên tắc và tiêu chuẩn kinh doanh quốc tế.

Mặc dù các khuôn khổ toàn cầu này ban đầu nhằm áp

dụng cho các công ty đa quốc gia nhưng để thực hiện thành công đòi hỏi nỗ lực ngày càng cao từ phía các đối tác và khách hàng trong chuỗi cung ứng Việt Nam. Đổi lại, họ cũng sẽ thu được lợi ích từ việc thiết lập các tiêu chuẩn về tính minh bạch và liêm chính.

Hướng tới hội nhập quốc tế

Để hiện thực hóa lợi ích của quá trình hội nhập kinh tế và tạo điều kiện cho các công ty quản lý tốt hơn rủi ro liêm chính, các hành động, chương trình và dự án mới cần được thiết kế và triển khai trong thời gian tới. Các chương trình này cần tập trung vào việc nâng cao nhận thức và hiểu biết của các doanh nghiệp Việt Nam về lợi ích và các nhân tố cần thiết của tiêu chuẩn minh bạch và phòng chống tham nhũng cũng như cải thiện tiêu chuẩn về mức độ công bố và minh bạch thông tin của doanh nghiệp.

Để đạt được mục tiêu đó, các công cụ hiện có có thể phù hợp với bối cảnh Việt Nam, giúp các công ty thiết lập và thực hiện các chiến lược chống tham nhũng bao gồm Nguyên tắc kinh doanh phòng chống tham nhũng của Tổ chức Minh bạch Quốc tế, Hiệp ước Toàn cầu Liên hợp quốc (UNGC) về Nguyên tắc thứ 10 chống tham nhũng⁶, Hướng dẫn báo cáo UNGC # 10 của Tổ chức Minh bạch Quốc tế.

Tổ chức Hướng tới Minh bạch hoan nghênh các cuộc thảo luận và quan hệ đối tác với cộng đồng doanh nghiệp và các bên liên quan khác về các hành động thiết thực nhằm thúc đẩy tính liêm chính và minh bạch trong kinh doanh.

Christian Levon

Cố vấn quốc tế cấp cao

Kinh doanh Liêm chính

chrislevon@towardstransparency.vn

⁶ Nguyên tắc #10 của UNGC: “Các doanh nghiệp cần đấu tranh chống lại mọi hình thức tham nhũng, bao gồm tổng tiền và hối lộ”.